

Rapport til Granskningskommisjonen av 1943
fra Sekretær Leif N. Sundt.

117626

Under en samtale for noen tid tilbake med konsulent i Kulturdepartementets Propagandaavdeling, Johannes Kristoffer Tornøe, kom vi inn på spørsmålet om årsakene til krigen i Norge.

Konsulent Tornøe fremsatte i denne forbindelse en hypotese som det kan være av interesse for Granskningskommisjonen å undersøke nærmere. (Innledningsvis vil jeg få tilføye at herr Tornøe i flere år var sekretær i Norges Bondelag og i sin tid var gruppesekretær for Bondepartiets stortingsgruppe. Som følge herav var han godt kjent med forholdene i Stortinget og kjente også godt til de ledende politikeres innstilling. Det bør videre nevnes, at herr Tornøe gjennom flere år var sekretær i Statens tiltakskommisjon og senere var knyttet til Regjeringsutvalget for næringslivet. Som følge herav er han særlig godt orientert om alle spørsmål som vedrører næringslivet og de økonomiske forhold i Norge.)

Herr Tornøe uttalte under vår samtale bl.a.:

"Høsten 1939 - antagelig oktober/november - fikk stortingspresident Hambro en telegrafisk henvendelse fra den engelske regjering om å reise til Genf for å varetå de engelske interesser i Følkeforbundet. Hambro mottok denne anmodning og reiste med fly fra Norge. Derved var Hambro kommet i nær kontakt med den engelske regjering. Det ligger da nær å tro at den engelske regjering har benyttet denne kontakt til å øve press på Hambro med tanke på å søke å få Norge til å gå med i krigen på vestmaktenes side.

Vi husker Churchills oppfordring til de små nøytrale stater om i egen interesse å stille seg på vestmaktenes side for å få en ende på krigen.

Det ligger nokså nær å tro at den engelske regjering har bibrakt Hambro den oppfatning, at det var absolutt nødvendig for vestmaktene å skaffe seg baser i Norge, både for å gjøre blokaden effektiv og for å skaffe seg utgangspunkter for angrep på Tyskland.

En sådan opptreden overfor Hambro og Norge var uten risiko for vestmaktene, da de visste at de norske politikere måtte ta hensyn til den vanskelige forsyningssituasjon for vårt

- 2 -

land og dessuten til vår store handelsflåte. Det var nemlig neppe mange i Norge som trodde at vi under en eventuell krigssituasjon kunde få våre behov for f.eks. korn, kull, sukker, fett, olje og bensin dekket fra Tyskland.

Hvis vi kom i krig med England, vilde vi først miste vår flåte og deretter bli blokkert, slik at den værste nød kunde oppstå. Dette kjente vestmaktene godt til, og de visste at de ikke risikerte at Norge stillet seg på Tysklands side selv om de presset våre politikere.

På den annen side hadde vi, om vi gikk med vestmaktene, håp om å få de tilførsler vi trengte og beholde vår flåte, som kunde skaffe landet gode inntekter.

Disse synsmåter utkrystaliserte seg i setningen om at "vi ikke måtte stille oss slik at vi kom inn i krigen på feil side, når vi ikke kunde unngå å komme med".

Det er sannsynlig at våre ledende politikere i begynnelsen av april 1940 var klar over at Norge ikke kunde unngå å bli dradd inn i krigen som en følge av at vestmaktene vilde kontrollere vår kystfart, og sannsynligvis også vilde søke å skaffe seg baser i Norge.

Hvis Norge satte seg til motverge mot dette med våbenmakt, vilde vi uvegerlig komme i krig med vestmaktene, og det var nettopp det man var enig om for enhver pris måtte hindres.

Hva skulde så politikerne gjøre for å hindre at vi kom i krig med vestmaktene ?

Undersøker vi dette nærmere, er det sannsynlig at hva de enn måtte foreta seg, som gikk videre enn til å nedlegge protester, vilde det føre til konflikt med England. Derimot var det mere sannsynlig at vi kunde unngå krig med vestmaktene ved å gjøre minst mulig.

Hvis vi unnlot å mobilisere vårt forsvar i den utstrekning det var nødvendig for å gjøre effektiv motstand, og hvis en forbedret marinen og kystbefestningene å skyte på fremmede skib uten spesiell tillatelse fra politikerne, så hadde man muligheter for å hindre direkte krig med vestmaktene.

På den annen side måtte man da være forberedt på at

- 3 -

vestmaktene fikk kontroll over våre kystfarvann og enkelte baser i land. For våre politikere måtte dette i begynnelsen av april 1940 fortone seg som det minste av de under Norge hadde å velge mellom.

Bare disse synsmåter kan forklare at det ikke blev satt opp større styrker til nøytralitetsvern. Det har også vært nevnt at festningsartilleriets batterisjefer ikke hadde tillatelse til å skyte på fremmede krigsskib uten å henvende seg til kommandantene, og disse skulde da antagelig spørre kommanderende admiral, som igjen skulde gå til utenriksministeren, som da eventuelt skulde forelegge spørsmålet for regjeringen, utenrikskomitéen og Stortinget.

Det har vært nevnt at forsvarsministeren, generalstaben og kommanderende general hadde foreslått mobilisering eller i hvert fall innkallelse av et sterkt nøytralitetsvern flere ganger i tiden mellom krigsutbruddet i 1939 og krigen i Norge.

Myndighetenes motvilje mot disse forslag må sees på bakgrunn av frykten for å komme i krig med vestmaktene.

Når utenriksminister Koht ikke straks ga Stortinget underretning om vestmaktenes noter av 5.april, kan det sees på bakgrunn av den defensive linje som våre politikere så seg nødt til å følge for ikke å komme i krig på den "gale side". Derimot kunde man ikke fatte en beslutning i Storting eller Regjering om ikke å sette alt inn på å verge vår nøytralitet.

Det må ansees som det mest sannsynlige at utenriksministeren ikke helt alene har tatt ansvaret for å hemmeligholde innholdet av notene av 5.april for Stortinget inntil 8.april, men at han i hvert fall har underrettet statsministeren og sannsynligvis også har underrettet lederne av Høyres og Venstres grupper i Stortinget, henholdsvis Hambro og Mowinkel, så meget mer som disse to menn gjennom mange år hadde hatt den største innflytelse i alle spørsmål som angikk Norges utenrikspolitikk. Man kan gå ut fra at både Hambro og Mowinkel var innforstått med den defensive linje, og at det kanskje nettop var deres innflytelse som hadde tvunget den fram.

Derimot kan det være tvilsomt om den samlede regjering var informert om den linje man skulde følge, som sannsynligvis

- 4 -

gikk ut på at man ikke skulde gjøre motstand med våbenmakt mot en eventuell engelsk besettelse av enkelte havner i Norge, men derimot protestere voldsomt i noter til den engelske regjering og i pressen.

At Stortinget ikke kunde informeres angående disse planer er under omstendighetene selvsagt.

Tilleggsrapport i forbinnelse med den refererte samtale med Konsulent Tornøe.

Konsulent Tornøe kom i samtals løp også med en del andre uttalelser som det tør være av interesse for Granskningskommisjonen å få referert.

I forbinnelse med ettermiddagsmøtet i Stortinget den 8. april 1940 hadde han hørt at under dette møte skulde en av de militære sakkyndige, som var tilstede, underhånden ha spurt om de ikke nu fikk lov til å sende ut mobiliseringsordre. Til dette spørsmål skal Nygaardsvold ha svart, at en fikk vente til imorgen tidlig, altså til den 9. april. Ljungberg hadde angivelig flere ganger tidligere foreslått mobilisering.

På mitt spørsmål til konsulent Tornøe om han visste hvilke høyere militære personer som hadde vært til stede under ettermiddagsmøtet i Stortinget 8. april, antok han det måtte dreie seg om følgende personer: Kommanderende general Laake, kom. admiral Diesen, generalstabssjefen, oberst Hatledal og kommandør Corneliussen.

Visse uttaltelser fra herr Tornøe, som våren 1940 var blitt innkalt til kortere militært kursus i sin egenskap av vernepliktig kaptein, angående militære spørsmål, viser i hvilken grad landets forsvarsberedskap var blitt forsømt.

Han nevnte således at under Jøssingfjordaffæren gikk de fleste offiserer ut fra at vårt mineforsvar var brakt i orden, mens dette i virkeligheten ikke var tilfelle.

En vaktbataljon som hadde ligget på Trandum i 45 dager ble hjemsendt de første dagene av april.

Bataljonsjefen, major Hermansen, spurte i den anledning

- 5 -

forsvarsdepartementet om han ikke skulde beholde bataljonen enda noen dager, da krigssituasjonen var nokså spendt, men fikk ordre om å demittere avdelingen.

Den nyoppsatte bataljon på Trandum, som vistnok ikke var helt bekledd og utrustet den 9. april, var den eneste infanteri-avdeling til nøytralitetsvern som vårt land på det tidspunkt hadde på Østlandet. I motsetning til dette var den bataljon som like i forveien var demittert, øvet og fullt feltmessig utstyrt. Et gardekompani blev vistnok demittert 8. april. Det bør videre nevnes at vaktskiftet på Agdenes festning fant sted ca 4. april. På Oscarsborg var det under disse kritiske dagene nylig blitt innkalt rekrutter o.s.v.

O s l o, 1 august 1944

Leif N. Sundt (sign)